

Aleksandar Ehrmann (1879–1965), veleindustrijalac i mecena (skica za portret)

Konzul Aleksandar Ehrmann, veleindustrijalac i dobrotvor, neizostavna je figura u proučavanju povijesti Židovske zajednice u Hrvatskoj, povijesti hrvatske drvne industrije, povijesti Jastrebarskog i Slavenskog Broda u razdoblju između dva svjetska rata. Kao ugledni član konzularnog zbora Grada Zagreba, bio je rado viđeni sudionik brojnih javnih događanja, sudjelovao je u radu brojnih društava te je nesebično darivao institucije i udruge s posebnim naglaskom na one koje su skrbile za starine i hrvatsku povijest. U ovom se radu prvi put daje sustavan prikaz Ehrmannova djelovanja, rekonstruiran prema dosad neobjavljivanim dokumentima iz njegove ostavštine.

Obitelj Ehrmann

Aleksandar Ehrmann rodio se u mjestu Podbuzu, u Istočnoj Galiciji (današnja Zapadna Ukrajina), 14. rujna 1879. u imućnoj židovskoj obitelji.¹ Roditelji Ignac Ehrmann i Adela rođ. Liebermann imali su još trojicu sinova: Leona (r. 1870), Oskara (r. 1877) i Leopolda. Cijela obitelj Ehrmann bavila se drvnom industrijom; Leon² je 1903. godine utemeljio drvoprerađivačku tvrtku Slavonija d.d. u Brodu na Savi (današnji Slavonski Brod), a rođak Samuel u listopadu 1895. osnovao je s trgovcem Eugenom Ferdinandom Botheom tvornicu namještaja Bothe i Ehrmann d.d. u Zagrebu. Riječ je o jednoj od najvećih i najkvalitetnijih tvornica pokućstva u Srednjoj Europi koja je opskrbljivala carski dvor u Beču i s velikim je uspjehom poslovala

¹ Općina Medveščak (Zagreb), *Izvadak iz matične knjige umrlih*, br. 215/65.

² Leon Ehrmann umro je 1913. godine u Budimpešti, o čemu svjedoči vijest u novinama Posavska Hrvatska (7 [1913] 18, 2): „Leon Ehrmann umro. Nakon dugog teškog bolovanja preminuo je dne 27. travnja o. g. u Budimpešti, u svojoj 44. godini života, u našim i inozemskim krajevima dobro poznati veleindustrijalac, drvotrzac gosp. Leon Ehrmann, trgovački savjetnik, predsjednik ‘Slavonie’, predsjednik ‘Une’ u Budimpešti, član ravn. ovdajšnje ‘Hrvatske eskomptne i mjenjačke banke’ d.d., predsjednik d.d. ‘Faginae’ na Rijeci, član uprave d.d. ‘Mundus’ (u izvornom tekstu greškom je napisano ‘Minadus’, op. M. F.) u Budimpešti, član uprave francuskog društva ‘Companie foreslière de l’Afrique française’ itd. itd. Blagopokojni uživao je nadaleko izvrstan glas radi svog vanrednog strukovnog i općeg poimence jezičnog znanja, te je bio osobito u krugovima drvotrzaca uvažena ličnost. U privatnom životu bio je jednom riječi ‘gentelman’.

do 1937. godine. Bothe i Ehrmann d.d. oglašavala se kao „tvornica umjetničkog pokućstva“ koja je proizvodila „pokućstvo svih vrsti i slogova, kompletno uređene stanove, ureda, banaka, hotela, kavana, restauracija i sve građevnostolarske radnje“.³ Sjedište tvrtke bilo je u Zagrebu na Savskoj cesti br. 25, a prodavaonica je bila u Ilici 23. Osim u Beču, imala je podružnicu i u Beogradu u Ulici Kralja Petra br. 20. Proizvodni asortiman obuhvaćao je luksuzno pokućstvo za hotele, stanove i javne ustanove. U Beču su Bothe i Ehrmann imali salone na ekskluzivnim lokacijama Karlsplatz 2 i Schlossgasse 10. Početkom stoljeća zapošljavali su stotinjak radnika, a do 1934. godine taj je broj premašio pet stotina. Bothe i Ehrmann su i neposredno prije udruživanja surađivali kao izvođači radova pri izgradnji zgrade Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu 1894–1895. godine.⁴

Obrazovanje

Aleksandar Ehrmann, potaknut obiteljskom tradicijom, pripremao se za vodeće položaje u drvnoj industriji, pa je u razdoblju od 1899. do 1908. godine radio u nekoliko prestižnih srednjoeuropskih drvoprerađivačkih kuća. Godine 1899. zaposlio se u parnoj pilani u transilvanskom gradu Agnethelnu, u podružnici Münchenske tvornice Braća Freundlich (vidi Prilog 1). Nakon dvije godine rada na uredskim i blagajničkim poslovima seli se u Beč i odmah dobiva zaposlenje u vrlo uglednoj dvorskoj tvornici parketa Braća Engel (vidi Prilog 2). U Beču je također živio dvije godine, od ožujka 1901. do travnja 1903. godine. Od 1. travnja 1907. do 31. kolovoza 1908. radio je za budimpeštansku drvenu industriju Mundus, koja je također bila u vlasništvu obitelji Ehrmann, i to u postrojenjima u Ungvaru u Ugarskoj, zatim u tvornici u Vratima u Gorskom kotaru kao voditelj opskrbe te na kraju kao voditelj tvornice pokućstva u Varaždinu.⁵ Poslodavci su bili veoma zadovoljni Ehrmannovim radom i sposobnostima, o čemu nam svjedoči nekoliko preporuka iz toga razdoblja (vidi u prilogima). Nastojao se u mladosti zaposliti u što više vodećih drvnih industrija i običi više industrijsko-prerađivačkih pogona kako bi stečeno znanje i iskustvo kasnije primijenio u vlastitoj tvornici. Dana 13. ožujka 1916. preuzima vođenje obiteljske tvrtke Slavonija d.d. na čijem čelu kao glavni ravnatelj i vlasnik ostaje 20 godina.

I naša domaća industrija osjetiti će ovaj teški udarac. Ovdašnja 'Hrvatska eskomptna i mjenjačna banka' izvjesila je u znak žalosti crnu zastavu, te je održala žalobnu sjednicu. Ovdašnja tvornica 'Slavonia' izvjesila je crnu zastavu i dne 29. o. mj. u znak žalosti na dan pogreba blagopokojnog, obustavila je po podne posao. Naš vrlo sugradjanin gosp. ravnatelj Alexander Ehrmann gubi u blagopokojnom svoga brata. Izrazujemo mu ovim svoje najtoplije saučešće, a blagopokojnom kličemo 'Slava mu!'"⁶

³ Agramer-Tagblatt (20 [1905] 271).

⁴ Božena Šurina, Bothe, Eugen Ferdinand, HBL, 2, 211-212.

⁵ PAOB-ZG, Svjedodžba tvornice „Mundus“.

Obiteljski život

Za života u Varaždinu, dvadesetosmogodišnji je ravnatelj tvornice pokućstva upoznao sedamnaestogodišnju Doru Wilczek (r. 1890), također Židovku, kćer imućnoga poduzetnika Alberta Wilczeka i Elizabete r. Deutsch, koja se upravo bila vratila iz Graza gdje je pohađala ženski licej. Vjenčali su se 22. prosinca 1907. u varaždinskoj sinagogi, a obred je vodio nadrabini dr. Ignjat Ernst.⁶ Svjedoci su bili mladenkin otac Albert Wilczek i mladoženjin stariji brat Leon Ehrmann. Mladi par nastanio se u Slavonskom Brodu gdje je bilo postrojenje Slavonije. Najstarija im se kći Ada rodila 24. veljače 1909. godine. Ubrzo se sele u Zagreb na adresu Mažuranićev trg 11. Republika Portugal imenovala je Ehrmanna počasnim konzulom u Zagrebu, pa je na toj adresi ujedno bio i ured konzulata. Tajnik konzulata bio je iskusni diplomat, bivši austrougarski veleposlanik u Pekingu i na Cetinju, grof Kuczynski. U Zagrebu se Ehrmannovima 11. listopada 1913. rodila kći Hedi, a 28. ožujka 1916. sin Leon koji je dobio ime po Aleksandrovu bratu, utemeljitelju Slavonije, koji je bio preminuo prije tri godine. Iako nastanjen u Zagrebu, s obzirom na njegovu ključnu ulogu u brodskom gospodarstvu, Ehrmann je 8. lipnja 1917. izabran za gradskog zastupnika Broda na Savi (vidi Prilog 3) i tu je dužnost obnašao do 1919. godine (vidi Prilog 4). U travnju 1918. obitelj se seli u Budimpeštu, ali se već u ožujku 1919. vraća u Zagreb, u kojem sjedište Slavonije d.d., te u Zagrebu ostaje do kraha tvrtke 1936. godine.

Poraće

Četiri teške ratne godine, „prisajedinjenje“ s industrijski nerazvijenom Kraljevinom Srbijom, koja je po ekonomiji bila više u devetnaestom nego u dvadesetom stoljeću, i s još zaostalijom Crnom Gorom te pljačkaška zamjena kruna za dinare zadali su duboku ranu hrvatskom gospodarstvu. Umjesto ogromnoga, razvijenoga i bogatoga tržišta dunavske monarhije, kojoj ni najveći oponenti nisu osporavali pravnu sigurnost i sigurnost ulaganja kapitala, hrvatske su tvrtke bile suočene s „orijentalnim“ načinom poslovanja „potpomognutim“ korupcijom. Drvna industrija imala je veoma važnu ulogu u hrvatskom gospodarstvu.⁷ U razdoblju između dva svjetska rata, drvna je industrija pored poljoprivrede najvažnija industrijska grana u Hrvatskoj jer je zapošljavala razmjerno najveći broj radnika i imala je velik udio u industrijskom izvozu. Pri proizvodnji je iskorištavala domaće prirodno bogatstvo i davala je mogućnost zarade velikom broju radnika, pa je tako zapošljavanjem radne snage sa sela utjecala na rješavanje socijalnih problema.

⁶ PAOB-ZG, Izvadak iz Matice vjenčanih Izraelitičke bogoštovne občine u Varaždinu, br. 160/1913.

⁷ ŠIMONČIĆ BOBETKO 2005, 107.

Slavonija je zahvaljujući sposobnom vodstvu uspjela zadržati položaj na tržištu, pa je i u novoj Kraljevini SHS bila jedna od vodećih kuća drvne industrije, čiji se godišnji kapacitet prelazio 400 tisuća kubičnih metara drva.⁸ Drvna se građa nabavljala pretežno u Bosni uz rijeku Unu, posebno oko Bosanske Dubice, odakle se željeznicom transportirala na preradu u Slavonski Brod. Osim u *Slavoniji*, Ehrmann je bio generalni direktor u poduzećima *Jugoslavenska šuma d.d.* iz Zagreba i *Una d.d.*, industriji drva iz Bosanske Dubice,⁹ ali tek nakon 1918. godine.¹⁰ Jedna od pilana Slavonije bila je u Tesliću, a vodio ju je Aleksandrov nećak Emil Ehrmann.

Zbog potreba koje su Slavoniju vezale za željeznički promet, Aleksandar Ehrmann je 1923. godine potaknuo osnivanje *Tvornice vagona, mostova i šina* u Slavonskom Brodu (današnji *Đuro Đaković*), na način da je „dobrom propagandom privukao strani kapital“.¹¹ Uz to je bio i aktivan član zagrebačke *Trgovačko-obrtničke komore i Zemaljskog saveza industrijalaca*. Za zasluge u revitalizaciji gospodarstva odlikovan je Ordenom Sv. Save III. stupnja i Ordenom belog orla IV. stupnja. Pomagao je i društvo „Hrvatski radiša“ (vidi *Prilog 5*).

Od 10. do 22. svibnja 1923. konzul Ehrmann sudjelovao je sa suprugom na krstarenju koje je organiziralo *Društvo za promet stranaca*. Na parobrodu „Salona“ *Jadranske plovidbe*, na ruti od Bakra do Bara i natrag, okupilo se 58 uglednika (od kojih čak 7 konzula!), mahom industrijalaca, među kojima su bili i Milivoj Crnadak, braća Josip i Milan Prpić, šef zagrebačke policije Franjo Urbany (s kojim je Ehrmann i kasnije ostao dobar prijatelj) i mnogi drugi. Organizator putovanja bio je rumunjski konzul Milan Milić, predsjednik *Društva za promet stranaca*.¹²

S obzirom na to da su se 1919. godine trajno nastanili u Zagrebu, Ehrmannovi su 1922. godine naručili od arhitekta Viktora Kovačića Projekt vile Ehrmann koja se nalazila u Jurjevskoj ulici 23.

⁸ ŠIMONČIĆ BOBETKO 2005, 112.

⁹ *Adresar trgovačkih i industrijskih poduzeća u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1920, 21.

¹⁰ Netočan je podatak Mire Kolar-Dimitrijević, naveden u HBL-u, da je Aleksandar Ehrmann bio „predsjednikom poduzeća Una od 1902.“ (Mira Kolar-Dimitrijević, Ehrmann, HBL, 4, 20). Naime, neosporno je da je Ehrmann, tada 23-godišnjak, od 1901. do 1903. boravio u Beču kao zaposlenik tvrtke Braća Engel (vidi *Prilog 2*).

¹¹ Mira Kolar-Dimitrijević, Ehrmann, HBL, 4, 20.

¹² PAOB-ZG, Album s putovanja.

Jaska

Nakon smrti grofa Stjepana Erdödyja de Monyorókerék et Monoszló (10. XI. 1848 – 8. IX. 1922),¹³ posljednjega pripadnika te slavne obitelji koji je živio u Jastrebarskom,¹⁴ jaskansko je vlastelinstvo naslijedio sin Stjepanova bratića Gyule, grof Lajos (Ljudevit) Erdödy (1890–1926). Taj je četverokutni kaštel okružen šancem podigao za svoga banovanja od 1483. do 1490. hrvatski ban Matija Gereb de Vingart. U vlasništvo obitelji Erdödy dolazi 1519. kad ga je, kao sjedište lipo-vačko-jastrebarskog vlastelinstva, zamjenom dobio kraljev kancelar i ostrogonski nadbiskup kardinal Toma Bakač Erdödy. On je tadašnjim vlasnicima, obitelji Pethö, u zamjenu dao neke svoje posjede u Ugarskoj.¹⁵ Od tada pa sve do 1926. godine dvorac u Jastrebarskom u kontinuiranom je vlasništvu obitelji Erdödy. Bio je to i dom sisačkog junaka bana Tome Erdödyja (1558–1624) kao i njegova oca, također hrvatskoga bana Petra II. Erdödyja (1504–1567).

Aleksandar Ehrmann je 1926. godine kupio od Ljudevita Erdödyja dvorac u Jastrebarskom zajedno s cijelim imanjem i lovištem. Kupoprodajni ugovor sklopljen je 16. svibnja 1926. u Jastrebarskom „između Ljudevita Erdödy-a vlastelina iz Jastrebarskog zastupanog prema priležeojoj punomoći pod A. / po Dr. Zdravku Mikuličiću, odvjetniku u Jastrebarskom kao prodavaoca s jedne strane te „Jugoslavenske Šume“ nakladnog i opće privrednog d.d. u Zagrebu kao kupca s druge strane“.¹⁶ Ugovor su za Jugoslavensku šumu potpisali njezini vlasnici Aleksandar i Dora Ehrmann. Sveukupna površina posjeda iznosila je 904 jutra i 495 čvh., a cijena je iznosila 2,5 milijuna dinara.¹⁷ U čl. 3. Ugovora stoji kako „kupac uzima na znanje, da na prodanim nekretninama dolazi zabilježen patronatski teret naprama rimokatoličkim župama u Plješivici i Sv. Jani u čitavom dielu te 1/3 diela spram rimokatoličke župe u Kupčini Donjoj, pak je dužan preuzeti sa ovim prodanim nekretninama spojene gornje patronatske terete“. Dvorac je bio prilično zapušten i Ehrmannovi su na saniranje stanja, počevši s rekonstrukcijom krovišta, utrošili znatnu svotu novca. I ostatak imanja zahtijevao je ulaganje; uvedeni su inkubatori za proizvodnju jaja, pokrenut je uzgoj kasačkih konja i njemačkih doga, obnovljen

¹³ Stjepanovi roditelji, grof Karlo Erdödy (1816–1864) i Julija rođ. grofica Kolowrat-Krakowsky (1823–1907) imali su petero djece: Franju (1853–1859), Valeriju (1850–1933), udanu za iločkog kneza Artura Odeschalchija, Stjepana (1848–1922), nasljednika jaskanskog vlastelinstva, Juliju (1847–1901), udanu za grofa Ivana Draškovića Trakošćanskog (1844–1910) i Rudolfa (1846–1932), vlasnika Novog Marofa, oženjenog Lujzom rođ. Drasche.

¹⁴ Stariji brat Rudolf Erdödy (1846–1932) živio je u Novom Marofu.

¹⁵ DOBRONIĆ 1975, 149-150.

¹⁶ Zemljišnoknjižni odjel Općinskog suda u Jastrebarskom, Zbirka isprava, Kupoprodajni ugovor br. Z-1418/26.

¹⁷ Zemljišnoknjižni odjel Općinskog suda u Jastrebarskom, Zbirka isprava, Kupoprodajni ugovor br. Z-1418/26, Čl. 1. ugovora.

je fond divljači i poribljavanje ribnjaka, investirano je u proizvodnju vina *Mladina* (današnje *Jaska Vīno*).

Grof Stjepan Erdödy bio je aktivan u političkom životu kao podban, tajni dvorski savjetnik i komornik cara i kralja Franje Josipa I, dugogodišnji predsjednik Narodne stranke i virilist¹⁸ u Hrvatskom saboru. Međutim, svaki trenutak slobodnoga vremena iskoristio je za lov. Odlazio je na safarije u Tursku i u lov na slonove u Afriku. Sa svojih putovanja grof je donosio brojno sjemenje egzotičnih biljaka i pošumljavao je park oko dvorca afričkim i azijskim vrstama stabala tako da je park i danas, iako je kao i dvorac veoma zapušten, hortikulturalni spomenik. O svojim lovačkim zgodama grof Erdödy je vodio detaljan dnevnik na njemačkom jeziku, a Ehrmann ga je darovao Hrvatskom državnom arhivu gdje se čuva i danas. Ehrmann je u dvorcu zatekao brojne eksponate rogovlja i prepariranih životinja, među kojima se isticala zbirka ptica močvarica s više od 180 primjeraka, najveća u ovom dijelu Europe. Ehrmann je u jugozapadnom krilu dvorca osnovao prirodoslovni muzej koji je otvorio za javnost, a za popisivanje i klasifikaciju eksponata angažirao je poznatoga zoologa i ornitologa prof. dr. Miroslava Hirtza (27. VI. 1878 – 23. XI. 1944), urednika časopisa *Priroda*, koji je marljivo uređujući zbirku u dvorcu boravio sedam mjeseci.¹⁹ Kao veliki ljubitelj prirode, napose planinarstva, Ehrmann je darovao Hrvatskom planinarskom društvu, podružnici Japetić u Samoboru, dva srednjovjekovna burga Okić i Lipovac koji su bili u sastavu jaskanskoga vlastelinstva (vidi *Prilog 6*). I kasnije su Ehrmannovi darivali podružnicu Japetić nekim sitnijim predmetima. Obitelj Ehrmann je od 1926. do 1939. godine okupljala u Jaski društvenu kremu i organizirala brojne lovove za svoje prijatelje i poslovne partnere. Dora Ehrmann je s mnogo ukusa stilskim namještajem namjestila 17 soba dvorca.

Sudjelovanje u javnom životu grada Zagreba

Aleksandar Ehrmann je bio jedan od uglednika koji su 30. travnja 1925. u *Trgovačkom domu* u Zagrebu utemeljili Aeroklub Zagreb. Na konstituirajućoj sjednici „predsjednikom kluba izabran je g. Josip grof Bombelles, prvim podpredsjednikom g. Guido pl. Pongratz, drugim podpredsjednikom gen. direktor Alexander Ehrmann“.²⁰ Ehrmann je bio i član uprave zagrebačke sekcije jugoslavenskog

¹⁸ Obitelj Erdödy bila je jedna od 22 hrvatske aristokratske obitelji kojima je zakonom zajamčeno virilno pravo, dakle pravo da njihovi članovi ulaze u Hrvatski sabor mimo parlamentarnih izbora.

¹⁹ U knjizi Zagrebačka županija na str. 146. pogrešno je navedeno da je Prirodoslovni muzej u dvorcu osnovao Stjepan Erdödy, dok Lelja Dobronić u radu Dvor Jastrebarsko, *Kaj: časopis za kulturu i prosvjetu*, (1975) 1-2 na str. 157. ispravno navodi da ga je osnovao Ehrmann.

²⁰ Motor, 18. V. 1925, 4.

autokluba.²¹ „Dana 6. travnja 1924. godine u Beogradu je osnovan ‘Automobilski klub Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca’. Dotadašnji ‘Hrvatski automobilni klub’ postao je ‘Zagrebačka sekcija Automobilskoga kluba Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca’. Zagrebačka sekcija je već 2. svibnja 1924. godine održala prvu sjednicu u skromnim prostorijama na Trgu bana Jelačića 6. Za predsjednika je izabran Milan Bošnjak, za prvog potpredsjednika Dragutin Heinzl, a za drugoga Aleksandar Ehrmann. Tajnikom je postao Edo Funk“.²² Ehrmann je na vodećim funkcijama u autoklubu proveo nekoliko mandata. „Na redovnoj godišnjoj skupštini zagrebačkog Autokluba 1938. godine za predsjednika je ponovno izabran Milan Bošnjak, za prvog potpredsjednika Aleksandar Ehrmann, a za drugog Zlatko Kugli“.²³ Upravni odbor Hrvatskoga autokluba prestao je s radom 1941. godine.

Ehrmann je 1926. godine sudjelovao u osnivanju udruženja za promicanje umjetničkoga obtra *Djelo*. Predsjednik upravnoga odbora bio je slikar i grafičar Tomislav Krizman, a članovi su bili Branko Domac, Aleksandar Ehrmann, Bruno Bauer i Stjepan Hribar. Udruženje je djelovalo pod okriljem *Akademije za umjetnost i obrt*, a bavilo se promicanjem dizajna uporabnih predmeta domaće proizvodnje. Ubrzo je osnovana i istoimena zadruga u kojoj je Ehrmann također bio među osnivačima zajedno s ostalim industrijalcima i bankarima kao što su Milivoj Crnadak, Samuel D. Alexander, Vladimir Arko i mnogi drugi. Prva izložba *Djela* održana je u Umjetničkom paviljonu 1927. godine.²⁴ Ehrmann je bio i član društva *Kvak* koje je promicalo umjetnost te je okupljalo brojne umjetnike i njihove dobrotvore.²⁵ Jedan od poznatijih članova *Kvaka* bio je i slikar Menci Clement Crnčić.

Pred Drugi svjetski rat

Sredina tridesetih godina dvadesetog stoljeća bila je kobna za nekoliko najvećih drvoprerađivačkih poduzeća u državi. Jedno od njih bila je i *Slavonija d.d.* koja je 1936. godine otišla u stečaj. Podružnica u Beču koju je vodio Aleksandrov brat Oskar samostalno posluje još i danas. Također samostalno u Beču i danas

²¹ Svijet, br. 12, 19. IX. 1931, 275.

²² usp. HRŽENJAK 2006, 46-47.

²³ HRŽENJAK 2006, 65.

²⁴ usp. GALJER 2000, 200-201.

²⁵ Društvo *Kvak* djelovalo je u Zagrebu od 1879. god. do početka Drugoga svjetskog rata. Članovi su si nadijevali šaljive nadimke prema „civilnim“ zanimanjima (npr. Crnčić je bio Slikokvak). Glavna djelatnost bila je organizacija dobrotvornih društvenih događaja, posebno na Silvestrovo i za Poklade. Sjedište društva bilo je na Gornjemu gradu u Demetrovoj 3, a sastanci članova bili su svake subote. Muzej grada Zagreba posvetio je eksponatima društva *Kvak* jednu vitrinu u svome stalnom postavu.

posluje tvornica *Bothe i Ehrmann*, čiji je zagrebački dio propao tridesetih godina 20. stoljeća. Nakon kraha *Slavonije, Jugoslavenska šuma*, koja je sa *Slavonijom* bila poslovno i vlasnički povezana, morala je zbog velikih izdataka prodati dvorac u Jastrebarskom. Ehrmanna je 1937. godine posjetio u dvorcu tadašnji nadbiskup koadjutor, a kasniji kardinal Alojzije Stepinac (1898–1960), i sam rodom iz jaskanskoga kraja, koji je bio zainteresiran za kupnju dvorca za potrebe zagrebačkog Kaptola²⁶. Razgledao je Jasku u pratnji dr. Dragutina Nežića, nadbiskupskog ceremonijala. Na kraju je Kaptol kupio susjedne Mokrice u Sloveniji.

Dana 6. svibnja 1939, zemljište na kojem se nalazi dvorac Jaska i okolno zemljište kupila je za 570 tisuća dinara *Zaklada Eduarda baruna Jelačića-Bužimskog iz Zagreba, zastupana po vršiocu dužnosti bana Savske banovine u Zagrebu*,²⁷ i to po prethodnom odobrenju ministra prosvjete Kraljevine Jugoslavije, datiranom 31. ožujka 1939. u Beogradu. Po čl. 2. kupoprodajnoga ugovora, „*stara glavna zgrada (dvor) i jedna ruševna prizemnica kbr. 92 podignuta na kat. čestici broj 11 nisu predmet kupoprodaje. Ove će se nekretnine porušiti tako da ostane čisti teren*“. Naime, Zakladi je bilo potrebno prazno građevinsko zemljište za gradnju primjernijeg objekta za dječji dom, a dvorac je trebao biti prodan na dražbi kao građevinski materijal. Prema Ugovoru, rušenje objekata trebalo je biti povjereno Stevi Radovanoviću iz Zagreba. Na sreću, zauzimanjem tadašnjega Općinskog poglavarstva ipak je spriječeno rušenje. Većina inventara završila je u dvorcu Januševcu kod Savskog Marofa. Budući da je taj dvorac zapaljen 1945. godine, tom je prilikom izgorio veći dio namještaja i iz Jaske.

Zoološka zbirka i arhiv obitelji Erdödy dugo nisu imali sreće u traženju svoga novog doma. Dora Ehrmann zapisala je u knjigu gostiju: „*Danas preuzelo je sl. načelstvo Trgovišta Jastrebarskog muzej (životinje i ptice) sa katalogom (stavljjen od prof. Miroslava Hirtza) kao i arhiv pok. grofa Stjep. Erdödy, kao dar obitelji Ehrmann. Dvor Jaska, dne 23. lipnja 1937. Dora Ehrmann*“.²⁸ U knjigu su se ispod potpisali i općinski načelnik i blagajnik. Općinska je uprava nekoliko dana kasnije i svojim pismom potvrdila primitak zoološke zbirke i arhiva (vidi Prilog 7). Jaskanskoj su općini darovani arhiv i zbirka uz rezolutivni uvjet da nađe adekvatan izložbeni prostor i da darovani predmeti budu dostupni javnosti. Međutim, to se nikada nije dogodilo. Iz korespondencije Aleksandra Ehrmanna s jaskanskim odvjetnikom i saborskim zastupnikom dr. Ivanom Bankovićem vidljivo je da je Ehrmann bio nezadovoljan što njegov dar, koji je kao kulturni i nacionalni prioritet imao i realnu vrijednost od nekoliko stotina tisuća tadašnjih

²⁶ PAOB-ZG, Knjiga gostiju dvorca Jaska.

²⁷ Zemljišnoknjižni odjel Općinskog suda u Jastrebarskom, Zbirka isprava, Kupoprodajni ugovor br. Z-2692/39.

²⁸ PAOB-ZG, *Knjiga gostiju dvorca u Jaski*.

dinara, ne služi javnosti nego trune u općinskom skladištu.²⁹ U pismima je čak prijeto da će, ako se situacija uskoro ne riješi, intervenirati kod dr. Vladka Mačeka. Općina se ispričavala nedostatkom prostora za ogromnu zbirku i čak je postojala verzija da bi se za tu namjenu uredile prostorije na starom mjestu, u dvorcu, iz kojih se zbirka prije tri godine iselila. Na kraju se Ehrmann obratio *Družbi braće hrvatskoga zmaja*, smatrajući je najkompetentnijom za rješavanje problema, na što je veliki meštar Družbe Milutin Mayer predložio da se predmeti pohrane u muzeju u Ozlju.³⁰ No zbog izbivanja Drugoga svjetskog rata *Družba* nije nikada preuzela zbirku. Nakon rata veći je dio zbirke završio u Prirodoslovnom muzeju u Demetrovoj ulici u Zagrebu, a nekoliko se eksponata danas nalazi i u Hrvatskom lovačkom muzeju.

Ehrmannovima je naročito bilo stalo da koliko je god moguće inventar dvorca nakon njihova odlaska ne napusti Jastrebarsko, pa su veliki broj knjiga darovali Hrvatskoj čitaonici u Jaski (vidi *Prilog 8*). Ehrmann je bio i vlasnik *Zalagaonice* u Zagrebu, pa je više puta darivao *Družbu braće hrvatskoga zmaja* vrijednim predmetima. Godine 1938. poklonio je 13 eksponata Muzeju grada Ozlja kojim je *Družba* upravljala, a koje je u ime Družbe primio Emil pl. Laszowski (1868–1949), njezin osnivač (vidi *Prilog 9*). Ehrmann je Laszowskom ustupio originalne isprave iz arhiva obitelji Erdödy i fotografije interijera dvorca za njegov rad o povijesti Jastrebarskog koji je objavljen u časopisu „Narodna starina” (sv. 35, str. 99-103). U prosincu 1940. Ehrmann je darovao ozaljskom muzeju daljnjih 48 vrijednih isprava iz ostavštine obitelji Erdödy, među kojima i proglas bana Josipa Jelačića o ukidanju kmetstva iz 1848. godine (vidi *Prilog 10*).

Obitelj Ehrmann bila je omiljena u predratnom Zagrebu. Voljeli su okupljati društvo, a bogatstvom se nisu razmetali; dapače, smatrali su da ih ono obvezuje na dobročinstvo i na nesebično služenje u korist općega dobra. Pripadnost eliti nametala je i neke moralne obveze. Za razliku od vremena u kojem danas živimo, tada je statusni simbol bilo pomagati drugima. Bio je to *modus vivendi* mnogih imućnih Zagrepčana. Zbog toga su Ehrmannove voljeli i javnost i tisak. *Jutarnji list* (br. 9.571) 18. rujna 1938. na naslovnici objavljuje vijest pod naslovom *Svečanost u domu konzula Ehrmanna* u kojoj stoji: „Zagreb, 17. IX. Od našeg specijalnog poslanog izvjestitelja pri zaključku III. izdanja našeg lista saznajemo: Ugledni član konzularnog zbora g. Aleksandar Ehrmann priredio je prigodom svog 59 (60!) rođendana svečano primanje. Bili su prisutni zastupnici najviših nadležstva, zdravstvenih ustanova, privrednika i štampe. Prisutne je pozdravila dirljivim

²⁹ PAOB-ZG, *Pisma Aleksandra Ehrmanna* od 22. I. i 8. II. 1940. upućena dr. Ivanu Bankoviću i Bankovićev odgovor od 13. II. 1940. godine.

³⁰ PAOB-ZG, *Pisma Aleksandra Ehrmanna* „Družbi braće hrvatskoga zmaja“ od 25. VI. i 6. VII. 1940. te dopisi „Družbe“ od 30. VI. 1940. (br. 280/40) i od 31. XII. 1940. godine (br. 346/40).

riječima kućedomaćica gdja Dora Ehrmann. Sakupljeno društvo frenetički je aklamiralo svečara, čijim se čestitkama i mi pridružujemo uz poklik: 'Živio svečar na mnogaja!' (Dok ovo zaključujemo, svečanost još traje uz ganutljive zvukove glazbe)“. Ehrmann je običavao davati pomoć onima koji su je najviše trebali, pa je tako u više navrata donirao sredstva *Katoličkoj pripomoći za izbjeglice* u Jastrebarskom, *Banovinskom odboru društva Crvenog križa Banovine Hrvatske*³¹, kao i *Narodnoj pomoći*³².

Preživjeti u Zagrebu

Ehrmannovi su tijekom života u Zagrebu, od 1912. do 1965. godine,³³ promijenili četiri adrese: najprije su stanovali na Mažuranićevom trgu 11, zatim u Ćirilometodskoj 3 na Gornjem gradu (tadašnja Ulica 23. X.), u Draškovićevoj 15/III i nakon 1945. u Martičevoj 31/I. Cijelo vrijeme rata proveli su na adresi u Draškovićevoj ulici. Proglašenje NDH zateklo je Ehrmanna na mjestu ravnatelja Dioničkoga društva Silvex gdje je ujedno bio i član upravnoga odbora. Počasni portugalski konzulat, kojem je Ehrmann bio na čelu posljednjih tridesetak godina, zastupao je u vrijeme rata i interese Brazila. Tada je tajnik konzulata bio ugledni povjesničar književnosti i kritičar prof. dr. Ivo Hergešić (1904–1977), kasniji utemeljitelj studija komparativne književnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.³⁴ Cijelo vrijeme rata Ehrmann je proveo u Zagrebu, a kroničar toga razdoblja Josip Horvat u knjizi *Preživjeti u Zagrebu: dnevnik 1943.–1945.* spominje ga na nekoliko mjesta jer su se često sretali kod prof. Hergešića. Kao Židovi, Ehrmannovi su po dolasku ustaškoga režima na vlast bili dužni podnijeti *Obveznu prijavu imetka Židova* Uredu za obnovu privrede Ministarstva narodnoga gospodarstva. Prijave su zaprimljene 6. rujna 1941. godine.³⁵ Pavelić je zahtijevao da se s Ehrmannom postupa kao s predstavnikom Portugala u NDH.³⁶ Usprkos

³¹ Potvrde se nalaze u PAOB-ZG.

³² PAOB-ZG, Potvrda dr. Srečka Šilovića.

³³ Samo su 1918–1919. godine živjeli u Budimpešti, u vili Babocsay u Andrassyjevoj ulici. Privatni arhiv obitelji Bival posjeduje album fotografija obitelji Ehrmann u vrijeme njihova boravka u Budimpešti.

³⁴ usp. HORVAT 1989, 46.

³⁵ HDA-ZG, Fond obnove privrede Ministarstva narodnog gospodarstva, kutija 666.

³⁶ usp. GOLDSTEIN 2001, 136. Netočan je podatak Mire Kolar-Dimitrijević naveden u HBL-u da je Ehrmanna Pavelić uputio kao konzula u Portugal (Mira Kolar-Dimitrijević., Ehrmann, HBL, 4, 20). Malo je vjerojatno da bi NDH poslao Židova u diplomatsku misiju, a neosporno je da je Aleksandar Ehrmann kao počasni portugalski konzul cijelo vrijeme rata živio u Zagrebu, na adresi Draškovićevo 15, III. kat, što je vidljivo i iz knjiga GOLDSTEIN 2001, 136, 513. i HORVAT 1989, 46, 247-248.

tomu kontribuciju je morao davati.³⁷ Ehrmann je nastojao pomoći Židovima da emigriraju iz NDH, pa im je izdavao vize za Portugal „na svoju ruku“.³⁸ No obitelj je proživjela četiri mračne godine. Sin Leon odveden je u njemačko zarobljeništvo kao oficir vojske Kraljevine Jugoslavije, kći Ada je s mužem Juliusom Weinrebeom emigrirala u Split koji je bio pod talijanskom okupacijom, a zet od druge kćeri Hedi, ginekolog dr. Mladen Bival, izgubio je po uspostavi ustaške vlasti u Zagrebu radno mjesto liječnika u Sanatoriju „Merkur“ u Zajčevoj ulici. Ehrmannu su nacisti oduzeli i nekoliko građevinskih zemljišta u Beču koje je kupio još 1929. godine te zemljište u Šubićevoj ulici u Zagrebu. Strahote zločinačkoga režima nisu ga obeshrabrile da nastavi s donacijama institucijama u kulturi. Godine 1941. darovao je *Gipsoteci grada Zagreba* ukupno 10 vrijednih isprava i to: dvije iz 16. st., jednu iz 17. st., četiri iz 18. st. i tri iz 19. stoljeća (vidi *Prilog 11*). Za vrijeme rata „pomagao je, zaštićivao i spašavao žrtve fašističkog i ustaškog terora“ i preko Titova pouzdanika dr. Srećka Šilovića (1885–1965), kasnijega jugoslavenskog ambasadora u Norveškoj, davao je u više navrata 1941. i 1942. znatne svote novca za borbu protiv okupatora (vidi *Prilog 12*).³⁹ Godine 1945, nakon oslobođenja, darovao je Državnom arhivu u Zagrebu 6 folija glagoljskog misala iz 14. stoljeća (vidi *Prilog 13*).

Životarenje u Zagrebu

Narodna vlast nije imala previše sluha za dobrotvore iz redova krupnih kapitalista iako su njihove zasluge za narod bile neosporne. Iako antifašist, Ehrmann joj je bio klasni neprijatelj tako da mu nova vlast nije priznala pravo na mirovinu. Preseljen je iz velikoga stana u Draškovićevoj ulici u manji. Skromno je živio pomalo rasprodajući svoju imovinu. Umro je u Zagrebu, u Martičevoj 31, 13. travnja 1965. godine.⁴⁰ Pokopan je u obiteljskoj grobnici u arkadama na Mirogoju.⁴¹ Udovica Dora preseljena je po njegovoj smrti u još manji stan, u Heinzlovoj 5, gdje je živjela do smrti 29. prosinca 1971. godine.⁴²

³⁷ GOLDSTEIN 2001, 136.

³⁸ GOLDSTEIN 2001, 513.

³⁹ PAOB-ZG, Potvrda dr. Srećka Šilovića.

⁴⁰ Općina Medveščak (Zagreb), Izvadak iz matične knjige umrlih, br. 215/65.

⁴¹ Netočan je podatak Mire Kolar-Dimitrijević naveden u HBL-u da je Ehrmann umro u emigraciji (Mira Kolar-Dimitrijević, Ehrmann, HBL, 4, 20).

⁴² Općina Maksimir (Zagreb), Izvadak iz matične knjige umrlih, br. 1697/71.

Umjesto zaključka

Ovaj se rad temelji na dosad neobjavljenim i neobrađivanim dokumentima iz ostavštine Aleksandra Ehrmanna. Zadatak mu je pokazati kroz Ehrmannov život koliko je bila važna uloga pojedinaca u razvoju kulture i institucija u kulturi. Međutim, treba naglasiti da je Ehrmann bio samo jedan od mnogih pripadnika iz svoga staleža koji su zadužili ovaj narod, a kojega je historiografija nagradila prešućivanjem.

Aleksandar Ehrmann je anonimniji kako za širu javnost tako i za znanstvene krugove. I ono malo što je dosad o njemu objavljeno, bilo je manjkavo a katkad i potpuno netočno. Nezanimanje povijesne struke za njega može se donekle opravdati činjenicom da je u komunističkom režimu bilo primamljivije proučavati povijest radničkoga pokreta negoli pokojne dobrotvore. Neosporno je, međutim, da je Aleksandar Ehrmann imao važnu ulogu u razvitku industrije u Slavonskom Brodu, začecima automobilizma i sportskoga zrakoplovstva u Hrvatskoj i u unapređivanju kulture jaskanskoga kraja i grada Zagreba.

*Prilozi**Prilog I.*

Braća Freundlich
Trgovina drvom na veliko
MÜNCHEN

Parna pilana AGNETHELN
Sedmogradska

Agnetheln, 15. ožujka 1901.

S V J E D O D Ź B A

Ovime se potvrđuje da je gospodin Alexander EHRMANN bio od 1. siječnja 1899. do danas u namještenju na našoj pilani. Imenovani je obavljao sve odgovarajuće uredske poslove, kao i vodstvo kase, te je osim toga u potpunosti usvojio poznavanje branše hrastovog tvrdog drveta, te je povremeno samostalno vodio ekspediciju. Mi zahvaljujemo gospodinu s potpunim našim zadovoljstvom i preporučamo ga posebno kao naročito sposobnog uredskog radnika i korespondenta. Njegov istup uslijedio je na vlastiti zahtjev.

potpis: BRAĆA FREUNDLICH
Parna pilana Agnetheln
/potpis nečitljiv/

Prilog 2.

Carska i kraljevska dvorska tvornica Parketa
Braća Engel (Barawitzka nasljednici)
Beč
Beč, 31. ožujka 1903.

S V J E D O D Ź B A

Kojom se zasnjeđođava, da je gospodin Alexander EHRMANN u vremenu od 15. ožujka 1901. 1. do travnja 1903. bio zaposlen u našem tvorničkom etablissementu u Florisdorfu ponajprije kao činovnik, a onda na vodećem položaju, i da je kroz to vrijeme svojom vjernošću, radinošću i marom nas u potpunosti zadovoljio. Gospodin Alexander Ehrmann napušta svoji položaj na vlastiti zahtjev i naše najbolje želje neka ga prate na njegovom daljnjem životnom putu.

potpis: BRAĆA ENGEL
žig tvornice

Prilog 3.

Broj: 5035-1917.
Blagorodnom gospodinu Alexanderu Ehrmannu, gradskom zastupniku u Brodu

Gradsko zastupstvu u svojoj sjednici, održanoj dne 13. lipnja t.g. pod točkom 266. sjedničkog zapisnika, jednoglasno je potvrdilo Vaš izbor za gradskog zastupnika u I. izbornočtvu, obavljen 8. lipnja t.g., a kr. Źupanijska oblast svojim rješenjem od 24. lipnja t.g. broj 7403 jest izborni čin odobrila, pa je taj izbor postao pravomoćnim. Ovo poglavstvo časti obavijestiti Vaše blagorodje o tome, te Vam ujedno dostaviti priviti poziv na konstituirajuću skupštinu.

Gradsko poglavstvo
U Brodu dne 25. lipnja 1917.
Gradski načelnik: /potpis nečitljiv/

Prilog 4.

Gradsko poglavstvo u Brodu na Savi
Broj 2811-1919
Predmet: Ehrmann Alexander, svjedočba
U Brodu na Savi dne 31. V. 1919.

Uredovna svjedočba

Kojom se od strane potpisanog gradskog poglavstva, ovime uredovno tvrdi, da je Ehrmann Alexander, zavičajnik grada Broda na Savi, već od godine 1913., pa sve do danas. Isti je mnogo godina boravio u gradu Brodu, kao ravnatelj d.d. za industriju drva

„Slavonija“, ter je kao takav sudjelovao u svim humanitarnim, patriotskim i trgovačko-prometnim pothvatima grada Broda, pa ga je u priznanje njegovih zasluga, za grad Brod, gradsko občinstvo odlikovalo, čašću gradskog zastupnika, koju čast obnašao je sve do ove godine. Isti je sudbeno i politički nekažnjen, ter osoba pouzdana i korektnog političkog ponašanja.

Vladin povjerenik: Radinić, gr. senator v.r.

Prilog 5.

Zagreb, dne 18. veljače 1922.

Visokorodjeni gospodine!

Da bi se društvo „Hrv. Radiša“ odužilo Vašem plemenitom radu oko osnivanja i procvata Radišinog internata kod tvornice „Slavonija“ u Brodu n/S. kojim je činom učinjena velika usluga našim društvenim nastojanjima, hrvatskoj siročadi, a konačno i budućnosti narodne privrede, to smo odlučili da „Uzorna radionica Hrv. Radiše“ imade od sada nositi naslov:

„Uzorna radionica Hrv. Radiše imena generalnog ravnatelja ALEKSANDRA EHRMANNNA“.

Umoljavamo Vas Visokorodjeni Gospodine, da dadete Vašu privolu za ovaj naziv, koji će uvijek buditi kod sviju pitomaca zahvalnost prema Vašoj uvaženoj osobi, koja si je znala plemenitim djelima pripadajuće mjesto osvojiti.

Kako nam je do toga stalo, da bi svaki internat u mjestu svoga nalazišta imao pokroviteljicu, koja bi se materinskom ljubavlju za dječake brinula, to Vas molimo Visokoblagodni gospodine da dadete privolu, kako bi Radni odbor „Hrv. Radiše“ u Brodu n/S. najuzorniju i najplemenitiju ženu izabrao za pokroviteljicu internata Vašeg imena.

Moleći Vas za Vašu tako oprobanu blagonaklonost za naša nastojanja, bilježimo se dužnom zahvalnošću i osobitim veleštovanjem:

/žig Hrvatski radiša, središnjica u Zagrebu/
predsjednik /potpis nečitljiv/

Prilog 6.

Hrvatsko planinarsko društvo
Podružnica JAPETIĆ u Samoboru
Samobor, 22. studenoga 1933.

g. Aleksander Ehrmann, konzul i veleposjednik
Zagreb
Ulica 23. X. br. 3.

Visoko cijenjeni gospodine konzule!

Primili smo odluku sreskog suda u Samoboru, da je Okić grad na naše društvo prenesen. Na žalost u ovim prilikama možemo samo ovim putem Vam izraziti ponovnu našu zahvalu za Vaš velikodušni dar i ne možemo učiniti ono, što bi htjeli i morali učiniti, da Vam javno

za Vašu dobrotu zahvalimo. Čim se prilike promijene, bit će prva naša dužnost, da na Okić gradu vidljivim znakom i za potomstvo ovjekovječimo, da je ovaj stari grad došao u našu vlasnost Vašom dobrotom. Naše društvo cijenilo bi se sretnim, kad bi Vaše Gospodstvo udostojalo se predati nam grad lično u vlasnost i posjed, pak ako bi to bili voljni učiniti, molili bi najljepše, da izvolite odrediti dan kad bi Vi mogli potruditi se na Okić. Molimo Vas ponovno gospodine konzule, da izvolite primiti našu najtopliju zahvalnost kao i izraz našeg najdubljeg poštovanja.

Za Hrvatsko planinarsko društvo podružnicu Japetić u Samoboru

Predsjednik: Stjepan Šoić

Tajnik: V. Matota

Prilog 7.

Broj: 2463/1937.

Vrlo cijenjenoj obitelji Ehrmann
Jastrebarsko

Sa zahvalnošću Vam ovim priznajemo i potvrđujemo, da smo od Vas primili muzej ptica i životinja sa katalogom, kao i cijeli arhiv pok. Stjepana grofa Erdödyja. Ova uprava najtoplije Vam se zahvaljuje na ovom lijepom poklonu, ne samo u ime svoje, nego i u ime gradjanstva trgovišta Jastrebarsko, kojemu će ostati u trajnoj uspomeni cijenjena obitelj.

Primite izraz našeg dubokog poštovanja.

Općinska uprava trgovišta

U Jastrebarskom dne 12. srpnja 1937.

Predsjednik: /potpis nečitljiv/

Blagajnik: /potpis nečitljiv/

Prilog 8.

Hrvatska čitaonica

Jastrebarsko (Jaska)

Jastrebarsko, dne 12. XII. 1938.

Blagородni gospodin

Aleksander Ehrmann

Počasni konzul Portugalije itd

Zagreb, Jurišićeva ulica 1

Blagородni i vrlo cijenjeni gospodine!

Povodom Vašeg cj. Dopisa od 15 pr. mj., u kojem nam ste izvoljeli staviti do znanja, da ste za korist ove Čitaonice po zemlj. Zajednici komposesorata Jastrebarsko doznačite iznos od D 500. - iz kupovine za prodane juševe istoj zajednici, - raspitali smo se kako stoji sa tom doznakom, jer do dana primitka cit. Vašeg dopisa nismo doznake primili niti o tom daru bili obaviješteni. Primili smo od strane z.z. obavijest, doznaku i gotovinu od D 500. - /petstotina dinara/. Na odborskoj sjednici ove Čitaonice izražena je Vama, blagородni

gospodine, zapisnička topla zahvala za ovaj Vaš plemeniti čin, Vama, kojega smatramo svojim dobrotvorom i koji ste bio ovaj Čitaonici kao i ostalim ovomjesnim društvima uvijek mecena i iz vlastite pobude, a pogotovo kada se na Vas obratilo bilo kakovom molbom. Iz vlastite pobude darovao ste knjižnici ove Čitaonice veći broj kod svoga odlaska iz našeg mjesta, među kojim knjigama ima lijepih i vrijednih primjeraka i na kojem daru izražena Vam je također zapisnička zahvala na sjednici odbora, a kod svake čitaoničke priredbe bio ste Vi prvi, koji se niste nikada oglušio u materijalnom pogledu. Ponovno – lijepa Vam i topla hvala! Izvješćujući Vas, da će sve gornje biti iznešeno i na našoj glavnoj skupštini bilježimo se uz izraz osobitog poštovanja.

Za odbor Hrvatska čitaonica Jastrebarsko (Jaska)

Pretsjednik: /potpis nečitljiv/

Tajnik: Sečer Milivoj v.r.

Prilog 9.

Gospodinu Aleksandru Ehrmannu, generalnom konzulu portugalskom u Zagrebu

Počašćeni smo lijepim i vrijedni darom, koji kojim izvoljeste obdariti naš muzej na gradu Ozlju. Prema Vašoj odredbi preuzeli smo iz Zalagaonice i štedionice na Dolcu u Zagrebu sljedeće predmete:

1. Crna madona s djetetom, s krunama od pozlaćene mjedi na glavama.
2. Isto sa reljefnom bojom izradjenom krunom na glavama.
3. Isto, ali vrlo trošna.
4. Isto, ali nešto manja.
5. Sve četiri slikane su uljem na platno štilom bizantinskim, i imadu okvire.
6. Madona sa četiri postrane biblijske sličice. Uljem na platnu i okviru.
7. – 8. Tri uljena krajobraza /magjarska pusta/ od kojih su dva signirana sa S: T.
8. Rim. Forum romanum
9. Rim. Crkva sv. Petra.
10. Rim. Colosseum. Ove tri fotografije vrlo velike /u okviru/
11. Oleografija pod staklom.
12. Svetačka slika /Sv. Petar i Pavao/ istoč. crkve.

Na ovom plemenitom daru izvolite primiti sa strane družbe Braće hrv. Zmaja najtopliju zahvalu.

Zagreb 5. maja 1938.

S odličnim poštovanjem

Žig: BRAĆA HRV. ZMAJA
MUZEJ
GRADA OZLJA
Potpis: E. Laszowski v.r.

Prilog 10.

DRUŽBA BRAĆE HRVATSKOG ZMAJA
ZAGREB
PRO ARIS ET FOCIS DEO PROPITIO

ZAGREB, 31. XII. 1940.

POPIS DAROVANIH SPISA I DOKUMENATA GOSPODINA ALEKSANDRA
EHRMANNA ZA „OZALJSKI MUZEJ“

1. „Proglas na narod“ /od bana Jelačića/
2. „Dankadresse des Landtages“ der verein Königreiche Hrvatien Slavonien u Dalmatien an Se Majest.
3. „Banal u respect. General“ = Comando+Präsidual=Verordnung /od bana Jelačića/
4. „Poziv na sastanak“ u Karlovcu adresirano na g. N. Vukanovića
5. „Darstellung“ der von Karlstadt nach Fiume führenden.
6. „Notificazione“
7. „Alla Guardia Nazionale in Fiume“ /Pietro Scarpa/
8. „Kossuth e le sue tendenze“
9. „Fiumani“ / conte Gio: Erdödy Governatore – Fiume Si 30. VIII. 1848.
10. „Al Banodella Croazia“ /Ferdinando m.p. Innsbruck 29. Maggio 1848./
11. „Li Comitato provoisorio della Guardia Nazionale“
12. „Avoiso“ /Fiume Si 29. IV. 1848. – Federico Thirry/
13. „Al Signor Governatore di Fiume“ /Il ministro dell Interno-Szemiere/
14. „An die Deutschen“ /der westlichen Somitate Ungarns/
15. „Proglas Ferdinanda I. na narod“ /1848. Schwarzenberg/
16. „Članovi celoga Sabora skupa“
17. „Draga braćo i prijatelji“
18. „Pregled i popis darovatelja za obranu domovine“
19. „Proglas bana Jelačića“ /Zgb. 6. kolovoza 1848./
20. „An die Armeel!“ /die Grenz-Regimenter/
21. „Erstes Bulletin“ /Prijelaz preko Drave 11. IX./
22. „Drugo izvještije“ /Prijelaz preko Mure bana Jelačića 12. IX./
23. „Zakoni drž. sabora od 1848.“
24. „Prohlašeni prvoniko sjezdu w Praze“
25. „Schuldschein“ /Erdödy 6. IV. 1843./
26. " " /2 pečata 13. IX. 1843./
27. " " /Erdödy 20. XII. 1843./
28. " " /Erdödy 15. VII. 1844./
29. " " /Erdödy 11. IX. 1844./
30. " " /Erdödy 19. XII. 1844./
31. „Potvrda zaduženja na 1000 fl.“ Georg grof Erdödy potpis uz pečat
32. „Wechsel“ izdan kao privatno pismo – Erdödy 1. IX. 1843.
33. " " od 12. XII. 1843.
34. " " od 29. III. 1844.
35. „Wechsel – protest“ od 1. VI. 1844.

36. „Kaufvertrag“ od 1. IV. 1846.
37. „Uebereinkommen“ /Wien 29. III. 1845./
38. „Potvrda na 122 fl.“ /7. VIII. 1844. – Erdödy platio L. Singeru/
39. „Potvrda na 2800 fl.“ /Wien 26. XII. 1844./
40. „Dopis“, kojim se moli grofa Karla Erdödyja da izda 150 fl. Koji su kod njega deponirani /Prag 21. VIII. 1843./
41. „Molba“ za primitak u službu na grofa uz potpise: Ivek Hluchanicki i Mihaly Grebenyni
42. „Koncept molbe“ Ivana Povlasnika na grofa Erdödyja
43. „Privatno pismo“ grofa Erdödyja Georga svom sinu
44. " " "
45. " " "
46. „Privatno pismo“ Adama Szitarika na grofa Ludovika Erdödyja od 17. IV. 1749. iz Novog Marofa.
47. „Syplex Libellus“ /sastav naslova na latinskom jeziku/
48. „Koncept“ /grofa Erdödyja/

Meštar protonotar: /potpis nečitljiv/

Prilog II.

GIPSOTEKA GRADA ZAGREBA

Prilog dopisu broj 286-gps-1941. od 4. XI. 1941.

P O P I S

Povelja i isprava poklonjenih Gipsoteci grada Zagreba:

1. Povelja Marije Terezije iz godine 1774. grofu Draškoviću u vezi s posjedima Raczkanisa i Draskovec.
2. Povelja Franje I. iz godine 1809. dana grofu Vincentu Kneževiću.
3. Prijepis povelje Franje II. izdana Davidu Vukanoviću
4. Isprava Emerika Brozowa, suca Prečimova Ladanja iz god. 1500.
5. Isprava grofa Petra Erdödyja iz godina 1531.
6. Isprava Luke Szik, prefekta imanja grada Jaske, potvrđena od grofa Aleksandra Erdödyja iz godine 1692.
7. Isprava Marina Vojnovića, prefekta imanja grada Jaske, potvrđena od grofa Aleksandra Erdödyja iz godine 1701.
8. Isprava grofa Aleksandra Erdödyja iz godine 1710.
9. Isprava Adama Szitascika, oficial imanja Grebengradskog iz godine 1749.
10. Putnica grofa Stjepana Erdödyja za Tursku iz godine 1888.

Ravnatelj Gipsoteke grada Zagreba:

Prof. dr. Antun Barac v.r.

Prilog 12.

Potvrda

Ovim potvrđujem da je drug Ehrmann Aleksandar, portugalski konzul još 1939. i 1940. g. u više navrata meni davao novac za Narodnu Pomoć. Isto je tako mijenjao veće sume stranih valuta za potrebe Narodne Pomoći i posuđivao prema potrebi novac. Za vrijeme okupacije, tri puta je dao po 5000, 10000 i 20000 (1941. i 1942. god.) za NOP. Mrzio je fašizam i ustaše i bio je iskreni simpatizer NOP. Pomagao je i zaštitivao i spašavao žrtve fašističkog i ustaškog terora.

S.F – S.N.

Dr. Šilović Srećko, v.r.

Zagreb, 20. V. 1945.

Prilog 13.

RAVNATELJ DRŽAVNOG ARHIVA
ZAGREB

K broju 44-1945.

12. srpnja 1945.

Gospodin Aleksandar Ehrmann
Generalni konzul Republika Portugala i Brazila
Zagreb
Draškovićeve ul. 15/III

Gospodine Konzule!

Opće poznata Vaša naklonost prema kulturnim područjima do sada se je nebrojeno put iskazala u vrlo požrtvovnim činima i naprama muzejsko-arhivskim ustanovama. Vi ste svoju pažnju u tom smislu očitovali različnim darovima, koji su obogatili inventar tih institucija. Prigodom posljednjeg Vašeg dara ovom Arhivu čast mi je zahvaliti za uručenih 6 folija glagolskog misala i kalendara iz XIV. stoljeća s različitim historijskim bilješkama. Sve je to pohranjeno u arhivskom spremištu te će korisno poslužiti za buduće znanstveno proučavanje.

Preporučujući se i za dalje pažnju u navedenom smislu s veleštovanjem

Dr. Josip Matasović v.r.

Bibliografija

Izvori

Arhivsko gradivo

HDA-ZG

Hrvatski državni arhiv, Fond obnove privrede Ministarstva narodnog gospodarstva.

Općina Maksimir (Zagreb)

Izvadak iz matične knjige umrlih.

Općina Medveščak (Zagreb)
 Izvadak iz matične knjige umrlih.
 PAOB-ZG
 Privatni arhiv obitelji Bival, Zagreb
 Zemljišnoknjižni odjel Općinskog suda u Jastrebarskom
 Zbirka isprava.
Novine
Agramer Tagblatt, Zagreb, 1905.
Jutarnji list, Zagreb, 1938.
Motor, Zagreb, 1925.
Posavska Hrvatska, Slavonski Brod, 1913.
Svijet, Zagreb, 1931.

Literatura

- Adresar trgovačkih i industrijskih poduzeća u Bosni i Hercegovini* (1920), Sarajevo: Novica Terzić i Stjepan Marić, činovnici trgovačke i obrtničke komore za Bosnu i Hercegovinu
- DOBRONIĆ, Lelja (1975), Dvor Jastrebarsko, *Kaj: časopis za kulturu i prosvjetu*, (1975) 1-2, 149-159
- Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj* (1998), Ognjen Kraus, Zagreb: Židovska općina.
- GALJER, Jasna (2000), *Likovna kritika u Hrvatskoj (1868.–1951.)*, Zagreb: Meandar.
- GOLDSTEIN, Ivo (2001), *Holokaust u Zagrebu*, Zagreb: Novi Liber.
- HBL
- Hrvatski biografski leksikon*, (1998) Mira Kolar-Dimitrijević, EHRMANN, obitelj industrijalaca, IV, 20 i Božena Šurina, BOTHE, Eugen Ferdinand, II, 211-212, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža
- HORVAT, Josip (1989), *Preživjeti u Zagrebu: dnevnik 1943.–1945.*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- HRŽENJAK, Juraj (2006), *Sto godina Hrvatskog autokluba*, Zagreb: Hrvatski auto-klub.
- LASZOWSKI, Emil (1935), Jastrebarsko, *Narodna starina*, 35 (1935), 99-103.
- ŠIMONČIĆ BOBETKO, Zdenka (2005), *Industrija Hrvatske od 1918. do 1941. godine*, Zagreb: AGM.
- Zagrebačka županija* (2003), Stjepan Kožić, Zagreb: Zagrebačka Županija

Aleksandar Ehrmann (1879–1965), industrial magnate and benefactor (a portrait)

Consul Aleksandar Ehrmann, industrial magnate and a benefactor, is a key figure in studying the history of the Jewish community in Croatia, the history of Croatian wood industry, as well as the history of the towns Jastrebarsko and Slavonski Brod in the period between the two world wars. As a distinguished member of the consular corps of the City of Zagreb, he was a welcome guest to numerous public events, he participated in the work of many societies, and he selflessly donated funds to institutions and organizations that looked after antiquities and Croatian history. This paper for the first time gives a systematic outline of Ehrmann's activities, reconstructed according to previously unpublished documents from his legacy.

Ključne riječi: Ehrmann, Židovi, drvna industrija, Jastrebarsko, Slavonski Brod.

Keywords: Ehrmann, Jews, wood industry, Jastrebarsko, Slavonski Brod.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 41

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2009.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 41

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Damir Boras

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u studenome 2009. godine

Naklada

400 primjeraka